ISSN 2231-1629
Knowledge Resonance
IMPACT FACTOR 7.189
Janury-July 2019- Vol. 8 No. 1

जागतिकीकरणाचा भारतीय कुटुंब संस्थेवरील परिणाम

अंकुश एम. गोंडगे
सहाय्यक प्राध्यापक
समाजशास्त्र विभाग
महावीर महाविद्यालय, कोल्हापूर

प्रस्तावना:

जागतिकीकरण ही खूप व्यापक, बहुआयामी आणि विवादित संकल्पना आहे. जागतिकीकरण ही एक प्रक्रिया असून यामध्ये सेवा, वस्तू, ज्ञान, विचार इत्यादींचा प्रसार जागतिक स्तरावर केला जातो. राज्यशास्त्राचे अभ्यासक अॅन्ड्री हेवूड यांच्या मते, जागतिकीकरण म्हणजे अशा आंतरसंबंधांच्या संमिश्र जाळ्यांचा उदय की, ज्यामध्ये अतिदुरवर घेतले जाणारे निर्णय, घडणाऱ्या घटना यांनी आपले आयुष्य आकारत असते. आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी या संस्थेनुसार जागतिकीकरण ही अशी प्रक्रिया आहे ज्याद्वारे विचार, व्यक्ती, वस्तू, सेवा, तंत्रज्ञान, भांडवल यांचा मुक्त संचार होऊन विविध अर्थव्यवस्था आणि समाज यांचे एकत्रीकरण होत असते.

जागतिकीकरणाला काही अभ्यासक आर्थिक संकल्पना मानतात. आपल्या देशाची अर्थव्यवस्था, व्यापार यांना जागतिक अर्थव्यवस्थेशी जोडणे, जागतिक व्यापारासाठी काही नियमांच्या अधीन राहून आपली अर्थव्यवस्था खुली करणे म्हणजे जागतिकीकरण होय. परंतु जागतिकीकरण केवळ आर्थिक घटकांपुरातेच मर्यादित राहत नाही. यामध्ये मानवी समाजाच्या सर्वच क्षेत्रांचा समावेश होतो. कारण जागतिकीकरणाचा परिणाम मानवी समाजाच्या सर्वच घटकांवर होत असतो. जागतिकीकरणाच्या प्रभावामुळे समाजातील स्तरीकरण, धार्मिक श्रद्धा, राहणीमान, शिक्षण, उत्पादन पध्दती, व्यवसाय, तंत्रज्ञान, आरोग्य, कायदा, विविध सामाजिक संस्था प्रभावित होत असतात.

भारतीय समाजातील विविध सामाजिक संस्था या वैशिष्ट्यपूर्ण व इतर समाजापासून आपले वेगळेपण जपणाऱ्या आहेत. जसे की भारतातील स्थानिक स्वराज्य संस्था, जाती संस्था, धर्म संस्था, विवाह संस्था, कुटुंबसंस्था या इतर समाजापेक्षा निश्चितच वैशिष्ट्यपूर्ण व आपली वेगळी ओळख असलेल्या दिसून येतात. परंतु या सामाजिक संस्थांवर जागतिकीकरणाचा प्रभाव पडून त्यांच्यात बदल होण्यास सुरुवात झाली. याला कुटुंबसंस्था देखील अपवाद नाही. भारतीय कुटुंबसंस्थेवर देखील जागतिकीकरणाचा प्रभाव पडला आणि तिच्यात बदल घडून येत असलेले दिसते.

कुटुंब ही सार्वत्रिक व मुलभूत सामाजिक संस्था आहे. कुटुंबसंस्था ही कामतृप्ती, बालसंगोपन, सामाजीकरण, मानसिक व सामाजिक संरक्षण देणे इत्यादी व्यक्तीच्या दृष्टीने व संस्कृती संक्रमण, समाज सातत्य राखणे इत्यादी समाजाच्या दृष्टीने महत्वाची असलेली कार्ये पार पडते. त्यामुळे सर्वच मानवी समाजात कुटुंबाला महत्वपूर्ण स्थान आहे. भारतीय पारंपारिक कुटुंब हे संयुक्त स्वरूपाचे होते. इरावती कर्वे यांच्या मते, 'एकाच निवासस्थानात राहणाऱ्या, एकाच स्वयंपाकगृहात शिजवलेले अन्न सेवन करणाऱ्या,

मालमत्तेत समान मालकी हक्क असणाऱ्या, परस्परांशी रक्तसंबंधित असणाऱ्या व्यक्तींचा समूह म्हणजे संयुक्त कुटुंब होय.' पारंपारिक भारतीय कुटुंब अशाच संयुक्त स्वरुपाची होती. भारतीय कुटुंब ही प्रामुख्याने पितृसत्ताक आहेत. कुटुंबात कुटुंबप्रमुखाला खूप महत्वाचे स्थान असते. पारंपारिक कुटुंबात परस्परावलंबन भावना व शिस्त दिसून येत असे. पारंपारिक कुटुंबांमध्ये सारखेपणा दिसून येतो.

या पारंपारिक कुटुंबांकडून प्रजोत्पादन, मानसिक सुरक्षितता, आर्थिक सुरक्षितता, सामाजिक सुरक्षितता, मुलांचे सामाजीकरण व शिक्षण, धार्मिक शिक्षण इत्यादी कार्ये पार पडली जात असत. जागतिकीकरणाच्या प्रभावामुळे औद्योगीकरण, नागरीकरण, वाहतुकीच्या साधनाची उपलब्धता, शिक्षणाचा प्रसार, स्त्रीशिक्षण, आर्थिक विकास इत्यादी बाबी भारतीय समाजात रुजत गेल्या व यांच्या एकूण प्रभावातून भारतीय कुटुंबसंस्थेत बदल होताना दिसून येतो. तो पुढील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करता येईल.

1. **कुटुंबाच्या आकारातील बदल:**
   पारंपारिक कुटुंब संयुक्त स्वरूपाचे असल्याने त्याचा आकार मोठा होता. त्यामध्ये तीन-चार पिढ्यांचे लोक राहत असत. परंतु आता पती-पत्नी व त्यांची अविवाहित मुले असलेले छोट्या आकाराचे विभक्त कुटुंब वाढत आहेत. शिक्षण, भौतिक सुविधांचे महत्व, आरोग्याच्या सुविधांची उपलब्धता, पारंपारिक व्यवसायात झालेला बदल यामुळे लहान आकाराचे कुटुंब वाढले आहेत.

2. **कुटुंबप्रमुखाच्या स्थानात झालेला बदल:**
   पारंपारिक भारतीय समाजात कुटुंब प्रमुखाला महत्वाचे स्थान होते. कुटुंबातील सर्व निर्णय कुटुंबप्रमुखाच घेत असे. परंतु जागतिकीकरणाच्या प्रभावातून व्यक्तिवादी दृष्टीकोनात झालेली वाढ, स्वातंत्र्य, समता या मुल्यांची रुजावणूक, स्त्री शिक्षण यांमुळे कुटुंबातील कुटुंब प्रमुखाचे परंपरागत स्थान कमी झालेले दिसते. कुटुंबाच्या निर्णय प्रक्रियेत स्त्रियांना देखील महत्व प्राप्त झाले आहे.

3. **नातेसंबंधांच्या महत्वात झालेला बदल:**
   जागतिकीकरणाच्या प्रभावातून लहान कुटुंबांचे महत्व वाढत आहे. त्यामुळे पूर्वीसारखे मोठे कुटुंब आता कमी झाले आहेत. व्यक्तिवादाच्या प्रभावामुळे नातेसंबंधास महत्व देणे कमी होत चालले आहे. स्वतःचे विभक्त कुटुंब स्थापन झाल्यावर आईवडील व सख्खी भावंडे यांच्याकडे दुर्लक्ष्य केले जात आहे. त्यातूनच आईवडिलांना वृद्धाश्रमात ठेवण्याचे प्रमाण वाढत आहे.

4. **कुटुंबाविषयी असलेल्या दृष्टीकोनात झालेला बदल:**
   भारतीय समाजात कुटुंबाला व कुटुंबाच्या हिताला व्यक्तीपेक्षा महत्व दिले जात आहे. परंतु जागतिकीकरणाच्या प्रभावातून व्यक्तिवादी वृत्तीत वाढ झाली व त्यामुळे कुटुंबाच्या हितापेक्षा व्यक्तीच्या हिताला महत्व दिले जात आहे. कुटुंबाची पारंपारिक बंधने व जबाबदाऱ्या व्यक्ती तालात आहे. आपल्या व्यक्तिगत आकाशाच्या पूर्तीसाठी कुतुबाकडे दुर्लक्ष करण्याची प्रवृत्ती वाढ आहे.

5. **सामुहिक जीवनात झालेला बदल:**
   पारंपारिक संयुक्त कुटुंबात कुटुंबातील सर्व सदस्य एकाच घरात रहात असत, एकत्र शिजवलेले अन्न शेवन करत असत, एकाच व्यवसायात काम करत असत, त्यांची मालमत्ता ही सामाईक होती. त्यामुळे त्यांच्यात प्रेम, जिव्हाळा सहकार्य, आपलेपणाची भावना होती. हे सामुहिक जीवन

हळूहळू नष्ट होत आहे. विभक्त कुटुंब वाढल्याने, व्यवसाय भिन्नता आल्याने कुटुंबातील जिव्हाळा, परम, आपलेपणाची भावना कमी होत आहे.

6. **स्त्रियांच्या दर्जात झालेला बदल:**
पारंपारिक भारतीय समाजात कुटुंबातील स्त्रियांचा दर्जा निम्न तर पुरुषांचा दर्जा श्रेष्ठ मनाला जात आहे. चूल आणि मुल हेच स्त्रियांचे क्षेत्र मर्यादित असे. जागतिकीकरणाच्या प्रभावातून स्त्री शिक्षण, व्यावसायिक गतिशीलता, स्त्रियांचा अर्थार्जनातील सहभाग, पंचायत राजमधील स्त्रियांचा सहभाग, व्यक्तिवादी दृष्टीकोन, समता, मानवता, या मुल्यांचा प्रसार यामुळे भारतीय समाजातील स्त्रियांचे स्थान उंचावण्यास मदत झाली आहे.

अशा पध्दतीने भारतीय कुटुंबसंस्थेत जागतिकीकरणाच्या प्रभावामुळे बदल घडून येत आहेत. जागतिकीकरणामुळे जगातील स्तरावरील मूल्य, तंत्रज्ञान, विचारसरणी, व्यावसाय, उद्योग, शिक्षण, मनोरंजनाची साधने ही भारतात पोहोचली आहेत. त्यामुळे यांचा प्रभाव भारतीय कुटुंब संस्थेवर देखील पडलेला दिसतो. समूह भावनेपेक्षा व्यक्तिवादी भावना वाढीस लागत आहे. घटस्फोट, प्रेमविवाह, लिव्ह इन रिलेशन यासारख्या बाबी भारतात देखील दिसून येत आहेत. हा जागतिकीकरणाचा भारतीय कुटुंब संस्थेवर पडलेला प्रभावाच मानवा लागेल.

संदर्भ:

1. Rao, Chandra Sekhar. (2018). Globalization Impact on Indian Economy, Society & Culture. New Delhi, Research India Press.
2. Singh, Yogendra. (1993). Social Change in India: Crisis and Resilience. New Delhi, South Asia Books.
3. खातू, गजानन. (२००१) जागतिकीकरण-परिणाम आणि पर्याय. पुणे, अक्षर प्रकाशन.
4. सिन्हा, सचिदानंद. (२०१६). भूमंडलीकरण की चुनौतियाँ. नई दिल्ली, वाणी प्रकाशन.

ISSN 2231-1629
Knowledge Resonance
IMPACT FACTOR 7.189
Janury-July 2019- Vol. 8 No. 1

INFLUENCE OF PROTAGONIST IN CHRISTOPHER MARLOWE'S "TAMBURLAINE"

Dr. Rajesh Waigaonkar
Assistant Professor
Kumbhalkar Social Work Evening College, Nagpur

Abstract :
Christopher Marlowe's "Tamburlaine" dramatizes the rise of a formidable ruler, Tamburlaine, who embodies ambition and the quest for power. This paper explores the multifaceted influence of the protagonist on the play's thematic development, character dynamics, and the Elizabethan audience's perception of power and authority. Through an analysis of Tamburlaine's characteristics, motivations, and actions, this research investigates how Marlowe creates a complex figure whose impact extends beyond the narrative, reflecting the cultural and political currents of the Renaissance period.

Introduction :
Christopher Marlowe, a key figure in the development of Elizabethan drama, is best known for his bold characterizations and exploration of ambition, power, and rebellion against social norms. "Tamburlaine" is one of Marlowe's most notable works, chronicling the exploits of the historical figure Timur, who rose from humble beginnings to become a conqueror. The play is divided into two parts, showcasing Tamburlaine's ruthless ambition and the moral complexities of leadership. Tamburlaine is portrayed as an embodiment of immense ambition and ruthless power, serving as a reflection of the contemporary anxieties surrounding tyranny, unchecked ambition. The depiction of conquest and imperialism within the play resonates profoundly with England's own burgeoning influence and colonial pursuits during the Elizabethan era. Marlowe's Tamburlaine, with his insatiable hunger for supremacy and dominion, encapsulates the tumultuous spirit of the age, and the moral ramifications of conquest and colonization. In essence, Tamburlaine's character not only reflects the historical grandeur and brutality of Timur's conquests but also acts as a commentary on the expanding English empire. This thematic exploration invites audiences to consider the intricate relationship between power and morality, as well as the potential consequences that accompany the pursuit of greatness. This study aims to analyse the significant influence of Tamburlaine, the protagonist, within the play and how his character shapes the narrative, thematic interpretations, and audience engagement.

Character Analysis of Tamburlaine :
Tamburlaine is one of the most compelling characters in early modern drama, defined by his insatiable desire for conquest and his belief in the supremacy of his will. Marlowe's depiction of him blends the heroic with the villainous. Tamburlaine is a man of boundless energy, eloquence, and vision, but his ruthlessness and cruelty set him apart as a deeply flawed figure. Tamburlaine's defining characteristic is his unquenchable thirst for power. He represents the quintessential Renaissance overreacher, a man who defies the limits imposed by society, religion, and fate. He challenges kings, gods, and even nature in his pursuit of absolute dominion. Marlowe's Tamburlaine is a figure who refuses to be constrained by his humble origins or the traditional power structures of his time. Marlowe's Tamburlaine is also notable for his verbal prowess. His speeches are filled with

grandiose imagery and rhetoric, often invoking celestial bodies like the sun, moon, and stars to reflect his desire to rule over all creation. Through his eloquent speeches, Tamburlaine persuades, intimidates, and asserts his dominance. His language is as much a weapon as his sword, emphasizing Marlowe's mastery of blank verse. Despite his magnetic charisma, Tamburlaine's brutal treatment of others underscores his cruelty. Notable examples include his humiliation of Bajazeth, the Emperor of Turkey, whom he imprisons and uses as a footstool, and his treatment of Zenocrate's father, whom he kills despite his love for her. His disregard for human life and the suffering he causes to others, including his followers and family, paints him as a figure corrupted by power.

Ambition and Power

Tamburlaine exemplifies the archetype of the ambitious ruler. His insatiable desire for power drives him to subjugate kingdoms, defy divine authority, and challenge the status quo. Tamburlaine's declaration of his own divine right to rule illustrates Marlowe's exploration of the tensions between mortality and the quest for transcendence. His rise from a shepherd to a conqueror serves as a commentary on the potential for individuals to reshape their destinies, challenging the feudal hierarchy of Marlowe's time.

Power is a central theme in Tamburlaine the Great, and Marlowe examines how the pursuit and acquisition of power can both elevate and corrupt. Tamburlaine's rise to dominance is filled by his ambition, but once he attains power, he becomes increasingly ruthless and gets detached from humanity. His conquest becomes more brutal, and his treatment of those who oppose him grows increasingly merciless. Marlowe suggests that unchecked power has the potential to erode one's morality and sense of empathy.

Charisma and Manipulation

Tamburlaine's charisma is a crucial element of his influence. He possesses an exceptional ability to inspire loyalty and fear in those around him. His speeches are characterized by a commanding oratory style, replete with grandiose imagery and rhetorical brilliance. Through his rhetoric, he is able to manipulate people and situations to his advantage. This power of persuasion not only enables him to gather followers but also serves as a tool for asserting dominance over rivals and foes.

Moral Ambiguity

Marlowe crafts Tamburlaine as a morally ambiguous figure, evoking both admiration and horror. While his ambition may be perceived as admirable, it often borders on tyranny as he ruthlessly eliminates opposition. The juxtaposition of Tamburlaine's heroic qualities with his brutal methods complicates the audience's perception of him. This moral ambiguity invites reflection on the nature of power and its corrupting influence, thereby encouraging broader discussions about ethics in leadership and the consequences of unchecked ambition. As Tamburlaine's power grows, he begins to see himself as more than human. He defies the gods, burns religious texts, and seeks to conquer the entire world. However, his eventual death serves as a reminder that even the greatest of men are mortal. Marlowe's exploration of the limits of human power underscores the tragic dimensions of Tamburlaine's character. Despite his boundless ambition, he cannot escape the inevitability of death.

Thematic Influence of Tamburlaine :

The Nature of Power

Tamburlaine's insatiable quest for power underscores the themes of ambition and authority. The portrayal of his rise reflects the broader socio-political landscape of the Renaissance, wherein emerging national identities and the questioning of monarchical divinity were prevalent. Marlowe engages with

the concept of the "Marlovian hero," effectively depicting the duality of power, simultaneously as a source of glory and destruction.

The Role of the Divine

The tension between human ambition and divine will is a recurring theme in "Tamburlaine." The protagonist frequently challenges the gods, declaring his superiority over them. This rebellious stance invites audiences to confront the idea of fate versus free will, raising existential questions about the human condition. Tamburlaine's tragic trajectory demonstrates that ambition unchecked by moral limits leads not to enlightenment but to destruction.

Transformation of Relationships

Tamburlaine's influence extends to the characters within his orbit, shaping their motivations, actions, and eventual fates. His relationships with figures like Zenocrate and his sons highlight the personal costs of his ambition. The emotional turmoil experienced by those around him emphasizes the human cost of his relentless pursuit of power. As others are swept up in his ambitions, their relationships evolve under the weight of Tamburlaine's ruthless aspirations, ultimately leading to a breakdown of familial and romantic bonds.

Audience Engagement and Perception :

Reflection of Elizabethan Society

Marlowe's "Tamburlaine" resonates with the Elizabethan audience by capturing the anxieties and aspirations of a society grappling with issues of power, authority, and identity. The protagonist's boldness and ambition reflect contemporary societal ideals, while his eventual downfall serves as a cautionary tale against the dangers of hubris. This dynamic encourages viewers to reflect on their values, questioning how ambition and power can both uplift and destroy.

The Heroic Figure

The construction of Tamburlaine as a hero, despite his moral failings, invites audiences to grapple with the complexities of heroism. As a flawed figure, Tamburlaine embodies the Renaissance ideal of the multi-faceted individual capable of remarkable achievements, yet burdened by inner turmoil. His complexity engages the audience on multiple levels, encouraging them to consider the attributes that constitute a hero in their own cultural context.

Conclusion :

Christopher Marlowe's "Tamburlaine" represents a profound exploration of ambition, power, and the moral implications of leadership. The influence of the protagonist is felt throughout the narrative and extends into the thematic concerns of the play. Tamburlaine's characterization serves as a vehicle for critique and reflection, encouraging audiences to examine the nature of ambition, authority, and the human condition. As Marlowe’s work continues to resonate through time, the influence of Tamburlaine serves as a reminder of the enduring complexities of power and the often tumultuous nature of the human spirit. Tamburlaine the Great, stands as one of Christopher Marlowe’s most significant works, notable for its exploration of ambition, power, and human nature. Through the character of Tamburlaine, Marlowe examines the allure and dangers of overreaching ambition, the corrupting effects of power, and the inevitable limits of human mortality. Tamburlaine’s rise and fall offer a timeless exploration of the complexities of the human condition, and Marlowe’s innovative use of blank verse helped shape the future of English drama.

References :

- *Marlowe, Christopher. “Tamburlaine, Part I and II.” Ed. and Introduction by Charles L. Nagel. J.M. Dent & Sons, 1974.*

- *Muir, Kenneth. "The Cambridge Companion to Christopher Marlowe." Cambridge University Press, 1999.*
- *Smith, Ian. "The Ambition of Tamburlaine : Renaissance Drama", vol. 38, no. 2, 2010, pp. 73-99.*
- *Bloom, Harold. "Marlowe: The Invention of Tragedy". Infobase Publishing, 2008.*
- *Greenblatt, Stephen. "Renaissance Self-Fashioning: From More to Shakespeare". University of Chicago Press, 1980.*